

VERESPATAK – FALU AZ ARANY ÁRNYÉKÁBAN¹

Nistor Laura–Kovács László Attila

Komparatív és összegző jellegű tanulmányukban a szerzők a Verespatak-projekt rövid áttekintésére vállalkoznak. Azt a gondolatmenetet követik, hogy a verespataki helyzet – túl néhány alapvető különbségen – összevethető a rendszerváltás előtt és a rendszerváltás korában Magyarország politikai színterét meghatározó Bős-Nagymaros-üggyel. Rövid párhuzamokkal azokat a közös vonásokat vázolják, amelyek a két, különböző időpont és helyzet kapcsán feltárhatók.

Bevezető · Jelen tanulmányban – egy múltidéző kitérő után – a verespataki aranybánya-projekt rövid áttekintésére vállalkozunk. A kronológia viszonylag háttérbe szorul, mert nem az események időrendi felvonultatását célozzuk meg, hanem a projekt kapcsán színre lépő szereplőkre, álláspontjaikra fókuszálunk. Röviden: azt követjük nyomon, ahogy a Roşia Montană Gold Corporation által előterjesztett kitermelési terv az idők során leképeződött és visszhangokat váltott ki.

Írásunkban, fejezetenként párhuzamot vonunk a magyarországi Bős-Nagymarosi Vízlépcső ügyével. Bár két különböző tervről van szó, és esetenként a párhuzam durvának tűnhet, a verespataki helyzet társadalmi és politikai vonzatai sok hasonlóságot mutatnak a rendszerváltás előtt elkezdett magyarországi vízlépcső-projekttel (alternatívák hiánya, politikai viták, halasztások, összekuszált nyilatkozatok, a szakmai fórumok véleményének kikerülése, a környezetvédelmi mozgalmak megerősödése), illetve az ellene kibontakozott mozgalmakkal, konfliktusokkal. Áttekintőnk célja a vízlépcső történetét bemutató *Cápa fog sor a Dunán* című tanulmány bevezetőjében, amelyet a párhuzamok felvonultatásakor alkalmazunk megfogalmazottal rokonítható: arra a jelenségre figyelünk, ahogy időről-időre új arcok tűntek fel, és olykor a közöttük keletkező ellentét jelentette az ügy fő konfliktusát (Fleischer, 1992:1).²

A média – főleg az írott sajtó – mindvégig figyelemmel kísérte és kíséri a Verespatakon zajló eseményeket, tényfeltáró

ankétokról is beszélhetünk, mint amilyen nemrégiben a *Ziua c.* napilap által elindított kampány³, nem véletlen tehát, hogy igen sok forrásunk zszurnalisztikai híryanag vagy kommentár, amelyek kapcsán azonban nem a média-reprezentációkat kívánjuk feldolgozni, hanem az elsődleges forrásokból származó nyilatkozatokat idézzük. Ezt részben az is indokolja, hogy a Verespatak-projekt kapcsán még viszonylag kevés az eseményt kritikusan és részleteiben áttekintő tudományos igényű reflexió.

Visszapillantó · A Fehér megyében, Gyulafehérvártól 81 km távolságra található Verespatak jelenleg közigazgatásilag 16 falut magába foglaló község, a legutóbbi népszámlálási adatok szerint 3865 lakossal. A bányaterv a községben lévő Verespatak falut érinti közvetlenül és teljességében, közölt adataink is erre a falura vonatkoznak. De a község másik két falvát, Bucsonyt és Szarvaspatakot, lényegében pedig az egész régiót extenzíven és komolyan veszélyeztetik a projekt kockázatai.

Képletesebben fejezi ki a falu helyzetét, ha arra hivatkozunk, hogy a település a Nyugati Szigethegység aranyégyszögnek nevezett vonalán helyezkedik el, valamint hogy a falu Románia egyik legrégebbi, történelmileg dokumentált települése (Alburnus Maior, I. e. 131), korabeli régészeti lelőhelyekkel. A falu, körülbelül két kilométeres körzetben a Kulturális Minisztérium örökségét képezi.⁴

A verespataki római jelenlét, és az ókori aranybányászat közzismert, egyike a mai kitermelést ellenző érveknek. A rómaiak aktív jelenlétére utalnak a sorozatosan feltárt régi bányajáratok, és a 18. illetve a 19. században Verespatakon megtalált viasztáblák is.⁵ A régészeti leletek tovább sokasodtak az 1999-2002 között zajlott ásátások során:⁶ régi templomok és vallási témájú tárgyak kerültek elő, sorozatosan bukkantak ókori és középkori galériákra is. A hosszú galériasor valószínűleg a kitermelés alacsony határfokára utal, minden bizonnyal egyszerűbb lehetett az újabb járatok nyitása, mint a már meglévők teljes kiaknázása. A római korban (106–271) az aranybányászat technológiája röviden így foglalható össze: tűz segítségével felizzították a kőzetet, majd ecetes vízzel hirtelen lehűtötték. Ez hirtelen hőmérsékletingadozást eredményezett, a kőzet felaprózódott és az érceket ki lehetett termelni, majd a vízzel hajtott zúzdákba lehetett szállítani (Ajtay, 2004).

A római jelenlét után a kitermelés alábbhagyott, azonban nem arról van szó, hogy az Érchegység bányái feledésbe mentek. Az aranyégyszög – Aranyosbánya, Zalatna, Verespatak, Brád – bányáinak státútumát bizonyítják azok a kiváltságok, amelyeket az itt lévő bányavárosok élveztek: Zsigmond király 1390-es keltezésű levele Zalatna bányavárosi státusát erősíti meg, Albert király 1483-as levele pedig négy bányaváros kiváltságának a magtartását rendeli el, köztük az Altenberg néven említett Abrudbányáét is (Szentkirályi, 1841: 93-97).

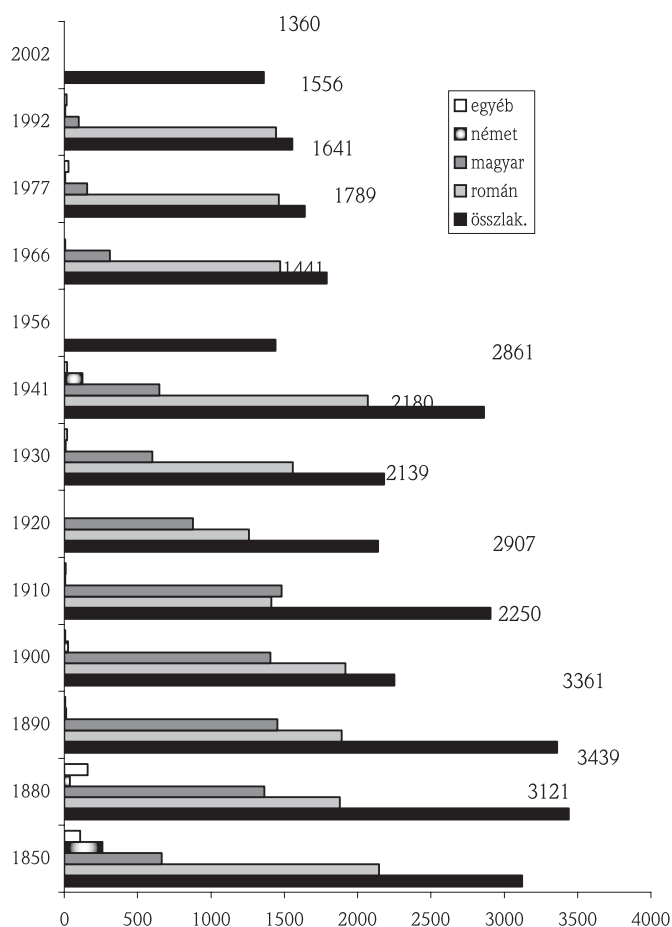
Több forrás is említi, hogy a verespataki aranykitermelés felvirágzása az osztrák jelenléttel hozható kapcsolatba. Szentkirályi Zsigmond korabeli szerző így vélekedik: „Megalapítván hazánkban az ausztriai uralkodás, e minden tekintetben szerencsés korszak, a honi bányászat felvirágzásának is korszaka volt. Az 1699-en innen kirendelt udvari bizottságok vetették meg az öszsbányászati szorgalom tartós alapját, előbb ugyan a szabadarany termesztés felszökkenése, majd a vasbányászat s királyi aranyezüst kohászat megalapítása által. Régen felha-

gyott bányák felfogása, eddig ismeretlen érchegyek kinyitása, az öszses bányászati személyzet s bányászvidéki népesség szüntelen növekedése, legnyilvánvalóbban mutatják a honi bányászat előrehaladását...” (Szentkirályi, 1841: 40-41).

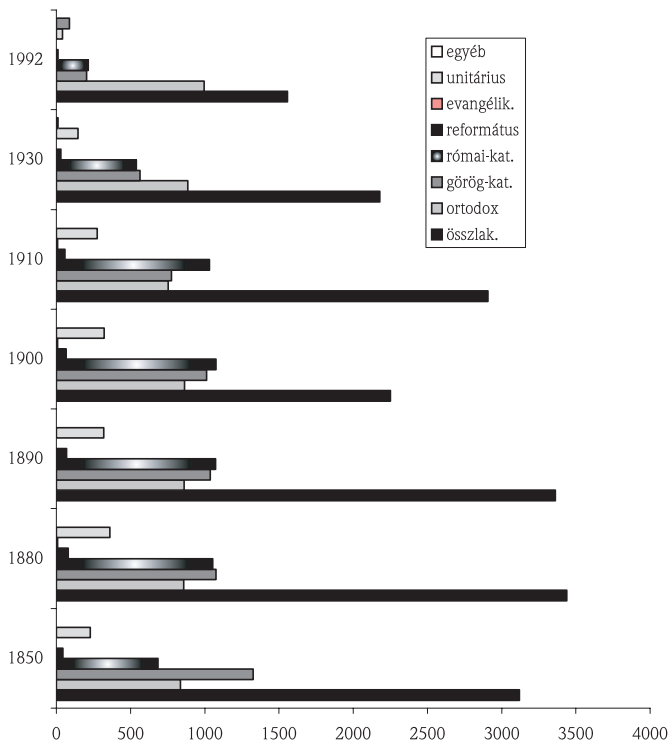
Ezt a fellendülést a román rész is elismeri, mondván: Verespatak tényleges felvirágzása a Habsburgok idejére tehető: 1746-ban kezdődik Verespatakon az állami (kincstári) kitermelés, 1783-ban újabb galériákat nyitnak, amelyeket 1796-ban magánkézre adnak majd 1846-ban újból állami tulajdonba kerülnek. Az 1848-49-es forradalmi események megszakítják a munkálatokat, majd az 1850-es újakezdés után körülbelül harminc évig tartó fellendülés következik (Suciu, 1927b).

Napjainkban Horia Ciugudean így nyilatkozik: „Az osztrák-magyar monarchia toleránsabb volt az aranybányászokkal, mint az 1948-ban a mócok földjére is rátelepülő kommunista rezsim. Verespatak védelmében a nemzetközi közvéleményt inkább meg tudnák mozgatni és maguk mellé állítani, ha a Mócvidék valós történetét tárnák fel, különös tekintettel a magyar és német kötődésekre. E nélkül a könny és fájdalom vajmi keveset segít.” (idézi Sylvester, 2002).

A virágzó osztrák-magyar korabeli aranybányászat- egyértelmű- népességnövelő hatással bírt. Összességében nézve a statisztikákat egy etnikailag és felekezeti sokszínű közösségről van szó, amelyet minden bizonnyal az azonos munkavégzés és érdekelttség kovácsolt egységessé (1. és 2. ábra).

1. ábra. Verespatak falu öszsnépességének és nemzetiségi megoszlásának alakulása⁷.

2. ábra. Verespatak felekezeti megoszlásának alakulása^a.

Az első számottevő csökkenés 1910-től következik be, a már említett bányászati hanyatlás miatt. Túl a korabeli társadalmi és politikai helyzeten a verespataki El Dorado hanyatlásának okát egyesek a silány technikai eljárásokban látják: az erdélyi Érchegységben az arany leginkább színarany (freigold) állapotban, olykor szabad szemmel is látható szemcsékben jelent meg, azonban a kisebb bányák birtokosai csak a leggazdagabb érc-tömeget tudták kitermelni, ahogy csökkent a kőzet érc-tartalma vagy a bányavíz nehezítette a munkát, a kitermelőhelyeket elhagyták (Winkler, 1871). A kezdetleges kitermelés hasonlóan kezdetleges feldolgozással párosult: a zúzdák az összaranyt csak 30-40 százalékát vonták ki (Coroiu, 1934a,b,c).

A 20. század első felében megjelenő újságcikkekben többször is visszatérnek a verespataki hanyatlást bemutató szövegek: a városias kinézetű házak már csak idézik a múlt gazdagságát. 1914-ben 1040 házat laktak, 1927-ben már csak 580-at. A nemzetiségek jól megférnek, a vegyes házasság gyakori. Egy közösségről beszélhetünk, a verespatakiról. A fő egészségi probléma a tüdőbaj. 40%-uk ebbe hal bele. A férfiak korán, 50-65 évesen halnak meg írja Suciu (1927a), de hasonló beszámolókat talál-

hatunk Rusu-Abrudeanu-nál (1928) és Coroiu-nál (1934a,b,c) is. Sajnos, mindezt mai olvasatban is nézhetjük: „(...)Verespatak főterén monarchiabeli hangulatot árasztanak a virágzó bányavárosra emlékeztető házak. Az enyészet köszön vissza, bármerre néztek. Ennek, mint egyébként Verespatak és a környék megannyi korábbi drámájának az oka ugyanaz: az arany. (...)” (Tibori Szabó, 2002a).

A második, 1956-ban bekövetkező népességcsökkenés az adminisztratív átszervezésre vezethető vissza. Ekkor különvált Verespatak falutól a mostani Bălmoșești, Blidești, Corna, Iacobești, Ignătești és Țarina (Suciu, 1927a; Varga, 2001). A harmadik tendencia 1966-tól napjainkig egyértelmű csökkenést hoz (ez érdekes, ha a múlt rendszer iparosítási és modernizációs stratégiájára gondolunk), amely közül az 1992-2002-es trend a legintenzívebb, amihez minden bizonnyal az RMGC kivásárlásai is hozzájárultak. A tények azt igazolják, hogy a múlt rendszernek sikerült Verespatakon is megvalósítania a jellegzetes szocialista monoindusztriális berendezkedést, vitatható hatásokkal. A rendszerváltás után a hanyatló bányászat mellett tehát nem volt alternatíva a közösség számára, leszámítva néhány fakitermeléssel foglalkozó kisebb vállalkozást. Az átszervezések közszintjén az 1996-os 562-ről, 1999-re 1209-re tették a munkanélküliségi mutatót (Balica és Tsai., 2003).

Első párhuzam: két projekt · A Duna-vízlépcső esetében az energiatermelés gondolata, és az árvízveszéllyel való hatékony gazdálkodás gondolata kitűnően legitimálta a tervet, annál is inkább, mert a reprezentatív betonrengeteg magát a kort, a külpolitikai érdekeket jelképezte. Verespatak esetében a régió gazdaságilag hátrányos volta legitimál, olyannyira, hogy az ezerről néhány százra csökkentett munkahelyajánlat, a projekt méreteihez képest a rövid lejáratuság fel sem tűnik, a gazdasági érdek zöld utat engedhet a kitelepítéseknek. Persze, egy közelebbi párhuzam is könnyen felvezethető: Bözödújfalú példája is kiválóan érzékelteti a nem kellőképpen átgondolt gazdasági fejlődést.

A Roșia Montană Gold Corporation R.T. (RMGC) Verespatak projektje a falut mára kétségkívül Románia egyik legismertebb településévé tette. Az RMGC 1997-ben alakult kanadai-román vegyes vállalat, fő részvényese a kanadai Gabriel Resources Ltd., a részvények 80%-ával. A román állam a Minvest R.T. által képviselt és 19,31%-os részes, a fennmaradó töredéket más romániai cégek, illetve magánszemélyek adják (Gabriel Resources

Ltd., 2003). A román kormány 1999-ben adott koncessziót az RMGC-nek 4282 ha területre vonatkozóan Verespatakon és környékén. A Roşia Montană nevű projekt körülbelül 218 millió tonna ásvány kitermelésére vonatkozik, amelyből az RMGC számításai alapján megközelítőleg 300 tonna aranyat, illetve 1600 tonna ezüstöt nyernének a külszíni fejtés következtében. A projekt azt is megjegyzi, hogy a mineralizálódási folyamatok következtében, lehetséges, hogy további tartalékokra is lehet számítani, amire vonatkozóan azonban még nem készítették részletes tanulmányokat.⁹

A részvények eloszlását figyelve, egyértelmű, hogy a román állam a terv méretéhez képest csekély részesedést könyvelhet el. Tehát a gazdasági érdek, mint legitimáló ok, nem elsődrendű. A tervezett kitermelési periódus 16,4 évre vonatkozik, amelyet a legutóbbi előterjesztés szerint 2006-ban kezdenek meg teljes erőbedobással. Elgondolkodtató, hogy miért ez az időeltolódás, hisz a Gabriel Resources 2003-as második félévi beszámolója még 2004 utolsó negyedét jelölte meg a kitermelés beindításának kezdeteként. Találgatásaink két irányba vezetnek: a halasztás egyik lehetséges oka az RMGC pénzügyi helyzetében keresendő. A projekt összértéke körülbelül 400 millió dollárra tehető. Az említett 2003-as beszámoló kimondja, hogy az RMGC-nek elegendő anyagi forrása van a következő évre, azonban a meghatározott időütem betartása miatt további forrásokra is szükség van, ezek hiányában számottevően késhet a tervezet lebonyolítása¹⁰.

Az egyik fő hitelező a Világbank lett volna, ugyanis előzetes tervek szerint az International Finance Corporation (IFC) által 100 millió dollárt fektetett volna a verespataki projektbe. A Világbank elnöke, James Wolfensohn azonban 2002 végére személyesen jelentette be, hogy újratanulmányozták a projektet, és tekintve a környezetvédők komoly aggályait, valamint a kitelepítéseket, az IFC nem vállalhatja a hitelezést (World Bank, 2002). A Világbank visszalépése miatt elképzelhető, hogy más, potenciális hitelezők is elálltak a tervtől.

A Heti Világgazdaság¹¹ adatai szerint az RMGC a tavalyi évet közel tizenhét millió dolláros veszteséggel zárta, túlhaladta a 400 millió dolláros keretet, de a cég attól is tart, hogy mégsem számolják fel a falut, így nem szerezheti meg az üzem kialakításához elengedhetetlen földterületet, és a befektetők által remélt kétmilliárd dollárnyi nyereségnek búcsút inthetnek. Annál is inkább, mert a kilakoltatási akció mindaddig törvénytelen, amíg a román kormány nem bólint rá a kitermelés megkezdésére (Kulcsár, 2004).

Másik lehetséges ok a környezetvédelmi hatástanulmány kapcsán keresendő. Mint ismeretes, még mindig nincs az illetékes hatóságokhoz benyújtott ilyen irányú tanulmány, pontosabban létezett egy, amelyet maga az RMGC vont vissza felülvizsgálás ürügyén. A román Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium honlapján a projektre és a hatástanulmányra vonatkozóan 2004. március 26-ai keltezéssel ez olvasható:¹² „(...) közöljük, hogy jelen időpontig nem nyújtottak be igénylést a környezeti engedély kibocsátását illetően a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium 860/2002-es rendelete értelmében (...). A környezeti hatóságok nincsenek azon technikai dokumentációk birtokában, amely alapján kibocsáthatók a környezet védelmére vonatkozó szabályozó iratok. A projekt számára a környezeti engedély kibocsátásának procedúráját zárolták 2002. október

3-án a Rosia Montana Gold Corporation kérésére (...), amely értelmében a legújabb, 2003 januárjában életbe lépett rendelkezések alapján kívánják újranézni a dokumentációt (...)”.

Az RMGC szóvivője így nyilatkozik: „sok pénzt fektettünk be Verespatakon, így nem engedhetjük meg magunknak, hogy a román törvénykezés vagy az uniós szabályozás megsértése miatt leállítsák a kitermelést” (idézi Kulcsár, 2004).

Nyilván ez a fejtegetés is kapcsolatban állhat az előbb említettel, hisz egy környezetvédelmi hatástanulmány elkészítése, a projekt méretéhez képest nem kis anyagi ráfordítást igényel, az RMGC pedig többször is utal arra, hogy a környezetvédelmi hatástanulmányt, az EIA-t (*Environmental Impact Assessment*) romániai szakemberek és nemzetközileg elismert környezetvédelmi konzultációt folytató cégek végzik a romániai, az EU-s illetve a nemzetközi pénzintézetek előírásainak megfelelően. Ugyanakkor e tanulmány része a jelenleg alacsony határfokkal Verespatakon kitermelést végző Minvest R. T. bezárásának hatástanulmánya is (Gabriel Resources, 2003). Itt említhető a környezetvédelmi és más civil szervezetek nyomása is, akik kitartóan lobbiztak hazai és nemzetközi fórumoknál, mindez pedig arra figyelmeztethette az RMGC-t, hogy az ellenállást komolyabbra kell vennie, mint ahogyan ezt az elején elképzelte.

Egy olyan helyzet, ami nagyban hasonlít a Vízlepcső körüli halogatásokra, ahol főleg a nyolcvanas években sokszor lassítják az ügyet, rengeteg tudományos véleményt készítenek, szüneteltetik a megépítési munkálatokat (Fleischer, 1992).

Elméletileg a hatástanulmánynak azokat terveket kell részletesen körüljárnia, amelyeket az RMGC javasol és részleteiben bemutat a projekt értelmében: kitelepítés és áttelepítés (*Resettlement and Relocation Action Plan, RAP*), környezet és társadalom (*Environmental and Social Action Plan, ESAP*), közösségi konzultáció és bevonás (*Public Consultation and Disclosure Plan, PCDP*), kulturális örökség (*Cultural Heritage Management Plan, CPMP*), régió-fejlesztés (*Outline of Regional Development Plan, ORDP*), bezárás (*Tailings Facility Management Plan, TFMP*), cián (*Cyanide Management Plan, CMP*), szemét (*Waste Management Plan, WMP*), víz és erózió (*Water Management and Erosion Control Plan, WMECP*), biodiverzitás (*Biodiversity Conservation Plan, BCP*), sürgősségi készülség és kiömlés (*Emergency Preparedness and Spill Contingency Plan, EPCP*), bezárás (*Mine Reclamation and Closure Plan, MRCP*), monitorizálás (*Environmental and Social Monitoring Plan, ESMP*), menedzsment (*Environmental and Social Management System, ESMS*)¹³.

Az említett honlapon az RMGC részletesen ismerteti e tervek jelenlegi állását, és kiderül, hogy minden alaposan kiszámított és nyomon követhető. Tehát aggodalomra elméletileg nem lenne ok, hisz a világ számos táján működik aranybánya cián-technológiával, a jelenlegi leghatékonyabb technológiával, a procedúrákat pedig folyamatosan fejlesztik. A terv értelmében a szükséges ciánvegyületeket szállítása, alkalmazása és semlegesítése biztonságos és speciális körülmények között történik, mindez a Nemzetközi Ciánmenedzsment Kód (International Cyanide Management Code)¹⁴ értelmében, olyannyira, hogy a ciánredukció után a derítő cianid-koncentrációja az Európában megengedett maximális szint alá csökkenne.

Véleményünk szerint inkább aggasztó a falurombolás jelensége és a kilakoltatás, mert ez a folyamat következményeiben

kevésbé kiszámítható és modellezhető. Az RMGC-nek oly sokszor felrótt arrogancia és a közösség kizárása az ő szemszögükből folyamatos konzultációt jelentett az érintett lakossággal, a szakemberekkel.

Az RMGC-nek a tervek egyszerű stratégiai megfontolásoknak tűnnek: a RAP értelmében az érintett személyek új telket és lakást kapnak a közeli új faluban, illetve anyagi térítést az ingatlanokért. 2003-ban az RMGC a magántulajdonban lévő ingatlanok több mint 30%-át nyerte el az említett két módon (Gabriel Resources, 2003). Ez a helyi bányaellenes érdekeket képviselő civil szervezet, az Alburnus Maior elnöke szerint mintegy 350 családot érintett eddig (Tibori Szabó, 2004). A falurombolás ténye, amit oly sokszor felrótta a múlt rendszernek, tehát történik. A stratégia pedig hasonló: a falvak népét korszerű új falvakba telepítik át vagy kényszer-városlakóvá teszik.

Második párhuzam: a politikum · Ez irányú fejtegetésünkből is a magyarországi Duna-vízlépcsőt elemző tanulmányból vett idézettel indítjuk: „1990-ben a környezeti kérdésekre fogékony nyugati megfigyelők körében általános volt az a feltételezés, hogy Kelet-Európában, ahol a környezeti mozgalmak igen jelentős szerepet játszottak a tömegek mozgósításában, és ezen keresztül a régi rendszer felszámolásában, most egy környezettudatos fejlődés veszi kezdetét (...). A pártok programjaiba be is került néhány fontos megállapítás, ígéret és jelszó a környezet védelméről: ám már a választások közeledtével egyre kevesebb szó esett e kérdésekről. Az újonnan született pártok most alakították ki arculatukat, nagyon fontos volt számuk-

ra, hogy minél határozottabban megkülönböztessék magukat a többi párttól. Erre a környezettel kapcsolatos néhány szólam kevésbé volt alkalmas (...)” (Fleischer, 1992, p. 13).

A román politikum és a hatóságok álláspontja nem tekinthető át egyértelműen. Nagyvonalakban két táborról beszélhetünk: a projektet pártoló politikusokról, akik a munkanélküliség csökkentésére és a projekt modernségére hivatkozva érvelnek, illetve az ellenzők, akik a kockázatoktól tartanak. Ez utóbbi esetben nem föltétlenül ökológiai értelemben vett kockázatokról van szó, inkább az ország nemzetközi megítélésének zúzdásától tartanak, ami EU csatlakozás előtt, hitelezések korában korántsem lebecsülendő, más esetben pedig a külföldi tőke jelenléte kelt félelmeket. Az, hogy valami nincs rendben a projekt kapcsán, nyilvánvaló, ha a rengeteg halogatóra, összekuszált nyilatkozatra, a parlament szintjén megalakult vizsgáló bizottságra, a futtában végzett helyszínelésekre gondolunk.

A bevezetőben említettük, hogy olykor a viták nem magáról a projektről szóltak, hanem egészen más dolgokról. Jól illusztrál egy ilyen helyzetet a Nagy Románia Párt által benyújtott egyszerű bizalmatlansági indítvány. A párt a „nem adjuk el az országot”, és a dákó-román régészeti leletek értelmében kérdőjelezte meg a projektet, így e szlogen ódivatúságára és az indítványt betervező párt ideológiájára hivatkozva könnyű volt számos pártnak (demokraták, liberálisok, szociáldemokraták, RMDSZ) ellene szavazni. Anélkül, hogy Verespatak tényleges helyzete érdemi vitát váltott volna ki, sikerült pártközi csatározássá tenni az ügyet

A kormány kétszeresen is szabadulni kívánt az üggyel: nemzetközi szakértőkből álló vizsgálóbizottságot javasolt, illetve a parlamentre hárította az ügyet, ahol az Ipari és Szolgáltatásügyi Bizottság hivatott a projekt részletes kivizsgálására. Mindezekből úgy tűnhet, valami nincs rendben a projekt kapcsán, így pedig kockázatos a felelősségvállalás is. A párhuzamot újból a több mint tíz évvel ezelőtti, teljesen más politikai és társadalmi körülmények között zajló vízlépcső-vita szolgáltatja: „miközben ugyanis a társadalmi mozgalmak jelentkezése, a véleménynyilvánítás szabadsága kezd európai mintákat követni, azalatt a vízlépcső ügyét egy újonnan létrehozott minisztériumra bízták (...). Karikatúraszerűen kiteljesítették azt a jelképrendszert, amit a vízlépcső, mint a merev kommunista diktatúra modellje már korábban is kifejezett.” (Fleischer, 1992: 10). Adódik a lehetőség: az instabil Verespatak-projekt az éppen aktuális hatalmak, a gyenge lábakon álló átmeneti korszak modellje, jelképe lehet, ahol egyszerűbbnek tűnik a felelőségek átruházása, mint a tényleges felvállalás.

Az említett bizottság többször is helyszínelte Verespatakon. A bizottság elnökének, az RMDSZ-es Antal Istvánnak egy viszonylag friss nyilatkozata szerint pedig arra következtethetünk, hogy az ügy sínen van: „Verespatak és környékének lakossága nincs kellő információ birtokában, ami alapján el tudnák dönteni, hogy milyen következménnyel járna, milyen előnye vagy hátránya lenne az aranykitermelésnek (...) „Megnyugtatóbb lenne, ha a közeljövőben sokkal korszerűbb technikával folytatnák az aranykitermelést. S a jelek szerint a külföldi befektető mindent megtesz azért, hogy ezt megvalósítsa.” (Kulcsár, 2004).

Harmadik párhuzam: a szakma · „*Ki kell emelni, hogy a szakmai kritikák nem a vízlépcső-építés tényét, vagy az energiatermelés célkitűzését kérdőjelezték meg, hanem egyes hibás rész megoldások javítását, egyes elmaradt vizsgálatok pótlását kívánták elérni*” (Fleischer, 1992: 6).

Verespatak esetében a tudományos jelentések nagy részük a Román Akadémia különböző intézetei által végzett tanulmányok-nem magát az aranykitermelést kérdőjelezték meg, hanem a terv mikéntjét, nem fenntartható voltát, a falu régészeti státuszának és a lakosságnak semmibe vételét. A Román Tudományos Akadémia 2003 márciusában külön erre a célra szervezett tudományos ülészakot, ahol a projekttel kapcsolatos számos vélemény hangzott el¹⁵, összességében viszont a tudományos fórum környezetvédelmi, földtani, régészeti érvekre hivatkozva negatívan viszonyult a projekthez, ennek leállítását illetve javítását kérte. Hasonló véleményen vannak az erdélyi történelmi egyházak valamint az ortodox egyház is.

2002-ben Petru Lificiu helyszíneli Verespatakon, akinek nyilatkozatai ellentmondásosak: előbb „*valóságos földi pokolt*” emlegetett Verespatak kapcsán, utóbb pedig azt hangoztatta, hogy az RMGC képes lesz megfelelni a nemzetközi környezetvédelmi normáknak), ugyanakkor a román fél magállapodott Kóródi Mária magyar környezetvédelmi miniszterrel, hogy az említett nemzetközi szakbizottságban Magyarországi szakértők is részt vesznek (Tibori Szabó, 2002b,c). Természetesen, nem egy udvarias ajánlatról van szó, hisz az Espoo-i Egyezmény a határokon átfelölő környezetszennyezésről minden esetben előírja az érintett felekkel való konzultációt és együttműködést.

Legutóbb Persányi Miklós, jelenlegi magyarországi szakminiszter így fogalmazott: „*Visszafelé sülné el, ha túlhatnánk követeléseinket, például olyasmivel állnánk elő, hogy ne engedélyezzék az aranybányászatot. A nagybányai gátszakadás miatt bekövetkezett ciánkatasztrófa után viszont jogos az aggodalmunk, amit meg is értenek. Ezt jelzi, hogy többhavi egyeztetést követően a helyszínen fogad román kollégám (...). Azt szeretném elérni, hogy a magyar fél költségére szakértőink is részt vehessenek a majdani környezetihátas-tanulmány kiértékelésében, beleértve a technológia korszerűségének megítélését és a vészhelyzetek kizárását.*” (Králík, 2004).

Negyedik párhuzam: mozgalmak, tiltakozások · „*Utána a hallgatóságból néhányan ott maradnak, és elhatározzák, hogy mozgalmat, ismertető és aláírásgyűjtési kampányt kezdeményeznek, hogy felhívják a figyelmet a vízlépcső veszélyeire.*” (Fleischer, 1992: 7)

A Vízlépcső kapcsán egyértelmű a konszenzus, hogy a környezetvédelmi mozgalmak megerősödése, amelyeket a Vízlépcsővel szembeni ellenállás indított el, egyúttal a rendszerváltozásban is szerepet játszottak. Verespatak esetében is áll ez: a hazai, szélesebb skálán megnyilvánuló környezetvédelmi mozgalmakat e projekt indította el. Természetesen előzmények voltak, hisz a tiszai ciánszennyezésre nem lehetett közömbös a közép-kelet-európai Greenpeace. A cián veszély összekapcsolja a két színteret, így egy erős, határozottan fellépő projekt-ellenes mozgalomról beszélhetünk, ami nem csak hazai, hanem számos külföldi szervezetet, szimpatizánst is felölel. Az akciók kronológiája 2002-ben tetőzik: július végén és októberében Verespatakon kampányol a Greenpeace, mintegy a helyi bánya-

ellenes Alburnus Maior Egyesület és más, hazai környezetvédők erősítéseként. A 2002 decemberében Bukarestben zajlott tüntetéssel a projekt-ellenesek elérték a célt: érdemben befolyásolták a közhangulatot és felkeltették a figyelmet: a zöldek egy akkora virító transzparenst feszítettek ki, ami eltakarta az előzőleg, a Románia nemzeti ünnepe alkalmával a diadalívnel elhelyezett koszorúkat. A hiperbola kézenfekvő: ideológiák csaptak össze ideológiákkal, és szimbólumok váltottak le szimbólumokat. A zöld mozgalom és a nacionalizmus nem fért össze. Érthető tehát, hogy a csendőrség bevetésre készen állt, a kampányolókat szétoszlatták, megbírságotlák. A reakció elindult: a több országból érkező demonstrálók nem csupán ökológiai kérdésekben nyilatkoztak, hanem tágabb politikai kérdéseket is bevontak ideológiájukba: a véleménynyilvánítás szabadságának jogát minősítették Romániában (Nistor, 2004). Egy olyan helyzet keletkezett, ami modellálja azt a fajta legitimitációt, amit a magyar kormány tanúsított a kilencvenes években a Szlovákiával Vízlépcső-ügyben zajló politikai viták kapcsán: „... *Kelet-Európa több új kormányához hasonlóan a magyar kormány is jobban bízik a nacionalista-nemzeti alapú legitimitációban, mint saját tetteiben: eszerint fenntartani a feszültséget Szlovákiával, keményen odamondogatni, ugyanakkor erre hivatkozni és semmit nem megoldani, ez az a taktika, ami a kormányt népszerűvé teszi.*” (Fleischer, 1992:14).

A nacionalizmusba öltöztetett Verespatak-ügy kiválóan eladhatóvá vált: az a látszat keletkezett, hogy a környezetvédők

erre az ideológiára törtek. Ez pedig kiválóan legitímálta az erőszakos fellépést. Ezzel sikerült lejártniuk a hatalmat, a leképezés ugyanis arra engedett következtetni, hogy a Verespatak egy kényes kérdés, amiről jobb, ha nem beszélünk. A már láttuk ezt érzés pedig újból megjelenik. A vízlépcsős demonstrálókat a nyolcvanas években szinte kötelességből szét kellett verni: „...a magyar mozgalom mellett az osztrák zöldek is tiltakoztak, részt vesznek több magyarországi tüntetés szervezésében is. Mind az 1986-os, mind az 1987-es esztendőhöz kapcsolódik egy rendőrileg szétesztelt /-vert/ budapesti környezetvédő tüntetés illetve röplaposztogatás.” (Fleischer, 1992: 9).

Verespatak ökológiai kérdését természetesen nem lehet csupán belügyként kezelni. Hamarosan Budapesten kampányolt a Greenpeace, a környezetvédelmi tárca előtt, tiltakozva a magyar diplomácia passzivitása ellen. A nacionalista retorika a demonstrációk esetében kellőképpen felerősödött ahhoz, hogy sikerüljön azt a látszatot kelteni, Verespatak társadalmi és ökológiai jelentőségét nem értették meg kellőképpen: a határokon átfelül kockázatot a rosszul értelmezett nemzetközi beavatkozással azonosították, és a hatalom a nacionalista ideológia mellett a zöld anarchia álcája alatt próbált legitimitást szerezni erőszakos fellépésének.

A Verespatak-szerű kivonulások kapcsán azonban korai anarchiáról beszélni, legfeljebb megállapíthatjuk, hogy változóban van a hazai politikai kultúra, e változások mögött pedig jelentős tényezőket jelenthetnek a zöld szervezetek. Ma a világban a civil mozgalmak és a demokratikus megoldások tűnnek elfogadhatóbbnak, annak ellenére, hogy egyre nagyobb teret kap a politikai akcionizmus.

Verespatak társadalmi kérdés, így a megoldás miatt érdemes lenne civil összefogásokat keresni. A fentiekben szó volt róla, hogyan került szembe a nacionalista és a környezetvédő ideológia, most pedig arra kell figyelni, hogy az egyházi érdekképviselet, a tudományos fórumok és az ökológiai mozgalmak között is elképzelhető együttműködés. Valószínűleg nyitott a pálya, nincs ideológiai korlátja az együttműködésnek (Nistor, 2004).

Összegzés: létezik-e alternatíva? Az eredményes útnak túl kell lépnie a hazai politikumot még mindig sokkoló demonstrációkon, a zártkörű jelentéseken. Verespatakknak egy, az RMGC-projekt gyenge pontjait (falurombolás, ökológiai, gazdasági kockázatok) kiaknázó alternatívára van szüksége (Bran, 2003). Ez irányban azonban még mindig igen kevés a konkrét eredmény. Az akadémiai jelentésekben fellelhetők számítások és alternatíva-keresések, azonban ezek igen kevésbé vannak

kifejtve. Verespatakknak egy fenntartható fejlődésre van szüksége, ami nem a jelenlegi projekt által felvert hírnévre alapozná sikerességét. Ilyen értelemben egyetlen, röviden felvázolt projektre való utalást tartottunk figyelemre méltónak, amiről azonban a jelentéstevés után nemigen hallottunk (Bulearca és Tsai., 2003). Ez a környék turisztikai fejlődését helyezi kilátásba, és svájci tőkét emleget az integratív turistaközpont létrehozása kapcsán. Tény azonban, hogy az igen előrehaladott projekt meghátrálásra készíti a potenciális befektetőket.

Verespatak ügyben csak egy politikai döntés hozhatna eredményt, ami a fenntartható fejlődés paradigmájára helyezve a hangsúlyt, nemet mondana a monoindusztriális berendezkedésnek és megállítaná a végleges falurombolást. Ehhez azonban, akár csak a Vízlépcső ügyének érdemi lezárásáért egy „stabil, önmagában bízó kormányra” lenne szükség, amelynek „nincs szüksége arra, hogy a sikertelenségéről demagógiával terelje el a figyelmet” (idézetek lásd Fleischer, 1992:16).

Ez az út jelenleg járhatatlannak bizonyul, ezért – anélkül, hogy inszINUÁCIÓKBA bocsátkoznánk – úgy gondoljuk, Verespatak sorsa az aranybánya lesz. A kilencvenes évek elejének megállapítása ma is érvényesnek bizonyul: „...észre kell venni, hogy a kelet-európai társadalmak fő megoldandó problémái jelenleg a központi irányításból a piacgazdaságba való átmenet kérdései. És ez nem azonos az ipari társadalom meghaladásának a kérdéskörével. Számos jel mutat arra, hogy ezek a társadalmak a múlt századi kegyetlen kapitalizmus felé tartanak, posztfeudális eszmévelággal és érdekérvényesítéssel megterhelten” (Fleischer, 1992:18).

Ez esetben pedig azért kell lobbizni, hogy a nemzetközi szakértőkből álló bizottság valóban független szempontok alapján ítélkezzen.

Az ügynek tehát, a Vízlépcsőhöz hasonlóan nincs vége...

JEGYZETEK

1. Jelen dolgozat címe Kovács László Attila társszerző fotó-kiállításának a címét veszi kölcsön. Eddig a kiállítás a következő helyszíneken került bemutatásra: Sepsiszentgyörgy, Esztergom, Nagybánya, Kolozsvár, Székelyudvarhely. Az írásunkban közölt képanyag e kiállítás töredékét képezi. A virtuális galéria elérhető a www.rosiamontana.org címen is.

2. A hivatkozott tanulmány oldalszámai az elektronikus formátumot követik (<http://www.vki.hu/~tfleisch/PDF/pdf92/CAPACI92.pdf>)

3. Az tényfeltáró sorozat okaiért lásd a lap 2004. július 5-i vezércikkét

4. A Román Akadémia adatai (Punctul de vedere al Academiei Române privind proiectul de dezvoltare minieră Roșia Montană- www.academiaromana.ro)

5. Nagy valószínűséggel viasszal bevont hársfalapokról van szó, amelyeket az egyházi számvitelhez használtak, ezekre jegyezték fel a lakossági változásokat valamint a végrendeleteket, adás-vételeket stb.

6. A román Kulturális Minisztérium és a Roșia Montană Gold Corporaion közötti protokollum értelmében az utóbbi anyagilag számottevően hozzájárult az Alburnus Maior c. pro-

jektkez, ami a település archeológiai feltárását célozta meg. Az adatok nyomtatott formában is megjelentek, de elolvashatók a www.alburnusmaior.ro címen is.

7. Az adatok Verespatak falura vonatkoznak (KSH, 1983, KSH, 1992, Varga, 2001).

8. Az adatok Verespatak falura vonatkoznak (KSH, 1983, KSH, 1992, Varga, 2001).

9. Adataink az RMGC honlapján (www.rosiamontanagoldcorp.com) folyamatosan frissített projekt-bemutatókra, valamint a Gabriel Resources 2003-as második negyedévi beszámolójára támaszkodnak

10. Gabriel Resources Ltd., 2003, Notes to Consolidated Financial Statements for the period ended June 30, 2003 and 2002

11. A lap elektronikus kiadása: www.hvg.hu

12. www.mappm.ro, letöltve: 2004. 07.14.

13. www.rosiamontanagoldcorp.com

14. A Kódot az UNEP égisze alatt fejlesztették ki. További adatokért lásd: www.unep.org

15. A Román Akadémia hivatalos álláspontja az aranybánya ügyében. (www.academiaromana.ro)

KÖNYVÉSZET

Ajta Ferenc: Mi lesz veled Verespatak? In *Szabadság 2004. március 17.*

Balica, Cati-Chiriac, D.–Humă, Cristina–Mihăilescu, Adina–Socol, Gheorghe–Velicu, Anca: *Problematica socio-umană a zonei miniere Roșia Montană (A verespataki bányavidék társadalmi problematikája)*. www.academiaromana.ro, 2003.

Bran, Paul: *Raportul Comisiei din Academia de Studii Economice, București privitor la probleme economice, financiare, sociale, de mediu și de durabilitate ale proiectului minier Roșia Montana (A Közgazdasági Akadémia Jelentése a verespataki aranybánya-projekt gazdasági, pénzügyi, társadalmi és környezeti hatásairól)*. www.academiaromana.ro, 2003.

Bulearcă, Marius–Bădileanu, Maria–Sima, Cristian–Neagu Cornelia: *Posibilități de dezvoltare a Văii Arieșului (Az Aranyosvölgy fejlesztési lehetőségeiről)*. www.academiaromana.ro, 2003.

Coroiu, Moise: Cum putem majora producția auriferă în Munții Apuseni. (Hogyan növelhető az aranytermelés a Nyugati Érchegységben). In *Graiul Moșilor 13.*, 1934a.

Coroiu, Moise: Dezvoltarea mineritului în Munții Apuseni. (A bányászat fejlődése a Nyugati Érchegységben). In *Graiul Moșilor 19.*, 1934b.

Coroiu, Moise: Industria în Munții Apuseni. (Ipar a Nyugati Érchegységben). In *Graiul Moșilor 29.*, 1934c.

Fleischer Tamás: Cápa fogor a Dunán: a dunai vízlépcső esete. In *Társadalomkutatás 2–3.* p. 28–47., 1992.

Králik Lóránd: Miniszteri vizit Verespatakon. In *Heti Világ-gazdaság, 2004. június*. www.hvg.hu, 2004.

KSH: *Az 1850. évi népszámlálása*. Budapest, 1983, KSH.

KSH: *Erdély 1857. évi népszámlálása*. Budapest, 1992, KSH.

Kulcsár Hajnal: Még a torka is veres. In *Heti Világ-gazdaság 2004. május 19.* www.hvg.hu, 2004.

Nistor Laura: Hazai felvillanások. In *A Hét 2004.01.15.*

Suciu, P.: Roșia Montană – din țara aurului și a lacrimilor. (Verespatak – az arany és a könnyek országa). In *Societatea de mâine IV/39–40*, p. 457–459., 1927a.

Suciu, P.: Roșia Montană – din țara aurului și a lacrimilor. (Verespatak – az arany és a könnyek országa). In *Societatea de mâine IV/41–43*. p. 484–486., 1927b.

Szentkirályi Zsigmond: *Az erdélyi bányászat ismertetése*. Kolozsvár, 1841, k.n.

Sylvester Lajos: Vérespatak lesz Verespatak. In *Háromszék júl. 7.* www.3szek.ro, 2002.

Tibori Szabó Zoltán: Az arany az ördög szeme. In *Népszabadság 2002. február 6.* www.nol.hu, 2002a.

Tibori Szabó Zoltán: Magyarokat is meghívunk a környezeti hatásokat felmérő bizottságba. In *Népszabadság 2002. november 4.* www.nol.hu, 2002b.

Tibori Szabó Zoltán: Bukarestet nem aggasztja a cián. In *Népszabadság 2002. november 13.* www.nol.hu, 2002c.

Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája IV*. Budapest – Csíkszereda, 2001, Teleki László Alapítvány – Pro Print Könyvkiadó.

Winkler Benő: A verespataki aranybányászat viszonyai. In *Földtani Közlöny I.* p. 67–70., 1871.

World Bank: The newsletter about reforming economies. In *Transition Newsletter 2002*. Október–November–December, www.worldbank.org/transitionnewsletter, 2002.